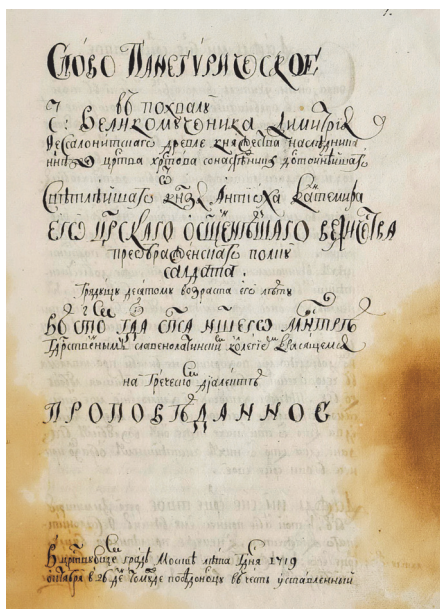

Dimitrie Cantemir

CUVÂNT PANEGIRICESC

de laudă

Marelui Mucenic Dimitrie
din Tesalonic (1719)

©Editura Doxologia
ISBN: 978-606-666-653-4

Dimitrie Cantemir

CUVÂNT PANEGIRICESC

de laudă

**Marelui Mucenic Dimitrie
din Tesalonic (1719)**

**Слово Панегирическое
в похвалу
Великомученика Димитрия
Фессалонитскаго (1719)**

Ediție îngrijită, studiu introductiv și traducere de
Andrei și Valentina Eșanu

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2017

Dimitrie Cantemir (1673/1674-1723)

De la Dimitrie Vodă Cantemir citire...

(Studiu introductiv)

În copilărie și adolescență, Dimitrie Cantemir (1673/1674-1723) a fost educat în spiritul credinței și al moralei creștin ortodoxe: un timp sub îndrumarea dascălilor de la Colegiul fondat de Vasile Lupu Voievod (ce mai rămăsese din acesta către domnia lui Constantin Cantemir, 1686-1693)¹, apoi în casa părintească, unde și-a continuat studiile povățuit de călugărul grec Ieremia Cacavelas, om cu multă carte și cunoștințe acumulate atât în mediul ortodox balcanic, cât și în unele universități occidentale². Or, Dimitrie Cantemir venea dintr-o epocă când la temelia instruirii și educației erau puse credința creștină și cartea religioasă. Mai târziu, el va scrie despre această stare de lucruri în *Descriptio Moldaviae*: „fiii de nobili nu se străduiau cu nici o altă limbă,

¹ Eșanu Andrei, *Academia slavo-greco-latină din Iași*, în Eșanu Andrei, *Din vremuri copleșite de greutateți (Schițe din istoria culturii medievale din Moldova)*, Chișinău, 1991, pp. 138-211.

² Camariano-Cioran Ariadna, *Jérémie Cacavela et ses relations avec les Principautés Roumaines*, în *Revue des études sud-est européennes*, București, tom. III, 1965, nr. 1-2, pp. 165-190.

decât cu cea slavonească” și după ce învățau „să citească, aveau poruncă să învețe pe dinafară *Ceaslovul* Bisericii Răsăritene, *Octoiul* și cu *Psaltirea*. Odată încheiate acestea, li se tălmăceau *Evangelhia*, *Scrierile Apostolice* și *Pentateucul*, rareori și celelalte cărți ale *Vechiului Testament*, ca măcar să poată pricepe ce se cuprinde în *Cartea Sfântă*”³. În altă lucrare, fiind vorba despre *Vita Constantini Cantemyrii...*, el arăta că în copilărie obișnuia „în acele grozav de lungi nopți de iarnă [...] să-i depene tatălui său, până la al doisprezecelea ceas, [...] istorii de-ale celor din vechime⁴ și altădată îi tălmăcea *Sfânta Scriptură*”⁵ din graiul slavonesc în cel al țării⁶ sau spunea pe de rost prea plăcutele predici ale

³ Cantemir Dimitrie, *Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*. Studiu introductiv, notă asupra ediției și note de Valentina și Andrei Eșanu. Traducere din limba latină și indici de Dan Slușanschi. București, Institutul Cultural Român, 2007, p. 339.

⁴ Se cunoaște că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când se forma ca intelectual și teologul de mai târziu Dimitrie Cantemir, în Moldova circulau de cele mai multe ori în manuscrise grecești și slavonești, apoi și-n tălmăciri românești atât cărți și romane de înțelepciune, cum ar fi *Esopia*, *Alexandria* ș.a., precum și diferite hronografe (istorii universale cu începere de la facerea lumii până în plin Ev Mediu, în care erau înserate și evenimente din istoria românilor) ale Bisericii creștine de la începuturi până în epoca bizantină și cea postbizantină.

⁵ Evident este vorba despre una dintre edițiile în limba slavonă ale *Bibliei* (Ostrog, 1581, sau Moscova, 1663).

⁶ În Moldova, ca și în toată lumea românească, au circulat ambele ediții ale *Bibliei* tipărite în slavonește: Ostrog, 1581, și Moscova, 1663.

preafericitului Ioan Gură de Aur⁷.

După izvoare din epocă, se cunoaște că în scurtă vreme după apariția *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino (București, 1688), exemplare ale acesteia ajung la Iași la curtea lui Constantin Cantemir, care dăruia Bisericii de pe Poartă un exemplar pe care aflăm însemnarea: „Această Sfântă Carte ce se chiamă Palia diathnicului, adecă *Biblia* de liagia viache și liagia nouă, mi-au dăruit-o mie, Ursului protopopului de la Bisearica Domnească din Curte, de pe Poartă, unde este hramul Svânta Troiță, Măria sa Io Constantin [Cantemir] Voievod, să-i hie pomână Mării Sale vecinică, în al șiaselea anu a domniei sale... v(ă) l(e)to 7198 (1690) iunie 13 zile⁸.

Cunoașterea limbii grecești și a celei latine, pe lângă cea română și cea slavonă, l-au pregătit pe Dimitrie Cantemir pentru aprofundarea cunoștințelor teologice la Academia Patriarhiei din Constantinopol. Bogata cultură creștină acumulată de Dimitrie Cantemir la această vestită școală duhovnicească s-a răsfrânt și asupra conținutului mai multor dintre scrierile sale de mai târziu. Deosebit de puternic se simte prezența postulatelor, dogmelor și învățăturilor creștine însușite din *Sfânta Scriptură*, din operele Sfinților Părinți ai Bisericii creștine

⁷ Cantemir Dimitrie, *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento senis, Moldaviae Principis*, în Cantemir Dimitrie, *Opere complete*, VI, partea I, București, 1996, pp. 178-179.

⁸ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu. Volumul I (1429-1750), Iași, 2008, p. 315.

în asemenea opere, cum ar fi *Divanul*⁹, *Loca obscura in Catechisis...* (o analiză critică la Catehismul episcopului rus Teofan Procopovici)¹⁰, *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*, *Manarchiarum phisica examinatio* ș.a. Aceste influențe și prezențe ale culturii creștine în operele lui Dimitrie Cantemir au fost studiate și apreciate în mai multe studii de specialitate de către mai mulți valoroși teologi români¹¹. Din conținutul acestor investigații se întrevede clar că Dimitrie Cantemir poseda bogate cunoștințe în materie de credință și teologie, de istorie a Bisericii creștine universale și naționale. Fiind un om cu adâncă credință în Dumnezeu, Dimitrie Cantemir

⁹ Cantemir Dimitrie, *Divanul*, în Cantemir Dimitrie, *Opere complete*, vol. I. Editat de Virgil Cândea, București, 1974, 490 p.

¹⁰ Cantemir Dimitrie, *Loca obscura*. Traducere și comentarii de Teodor Bodegae, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCI, 1973, nr. 9-10, VIII+ pp. 1063-1111.

¹¹ Bârlădeanu Eftimie, arhiereu, *Probleme religioase-morale în scrierile lui Dimitrie Cantemir*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 49, 1973, nr. 9-10, pp. 570-574. Bodegae Teodor, *Dimitrie Cantemir, apărător al tradițiilor ortodoxe*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1973, nr. 9-10, pp. 954-960. Mihoc Vasile, *Sfânta Scriptură în opera lui Dimitrie Cantemir*, în *Studii teologice*, București, an. XXV, 1973, nr. 5-6, pp. 341-351. Rămurescu Ioan, *Creștinismul la români în opera lui Dimitrie Cantemir*, în *Studii teologice*, București, 1973, 25, nr. 9-10, pp. 619-631. Stoleru Nicolae N., *Divanul lui Dimitrie Cantemir, unul dintre primele tratate românești de învățătură morală creștină*, în *Studii teologice*, București, an. XXV, 1973, nr. 5-6, pp. 325-365. Chițescu Nicolae, *Ortodoxia în opera lui Cantemir*, în *Glasul Bisericii*, București, an. XXXII, 1973, nr. 9-10, pp. 1097-1120. Horhoianu Petru, *Autenticitatea spirituală a lui Dimitrie Cantemir*,

s-a condus în viața sa de fiecare zi de morala creștină, chintesența căreia este exprimată în cele 10 porunci. Aceleași valori creștine a încercat să le cultive și copiilor săi încă din fragedă copilărie. Ba mai mult, chiar și la temelia concepțiilor sale istorice, fie de istorie a românilor, fie de istorie universală, a fost pus conceptul biblic de succesiune pe parcurs de milenii a celor 4 împărății.

Cu toate că viziunile lui Dimitrie Cantemir ca teolog au fost examinate și analizate sub mai multe aspecte, se pare că lucrarea sa *Cuvânt panegiricesc...*, propusă spre atenția teologilor și publicului larg de credincioși creștini prin ediția de față, aduce un șir de nuanțe și aprofundări la bogatul său orizont duhovnicesc. Or, exemplul de dăruire totală Domnului nostru Iisus Hristos, de mare trăire și suferință întru credință a

în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an. XXV, 1975, nr. 7-9, pp. 334-357. Plămădeală Antonie, *Dimitrie Cantemir, teologul*, în vol. *Das-căli de cuget și de simțire românească*, București, 1981, pp. 242-251. Ferentz Iosif, *Învățăătura dogmatică ortodoxă în opera lui Dimitrie Cantemir*, în *Orizonturi Teologice. Universitatea din Oradea*, 2000, 1, nr. 3, pp. 39-65. Toma Stela, *Numele lui Dumnezeu în textele românești cantemiriene*, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, 2006, 124, nr. 4-6, pp. 424-439. Ciortea Marcela, *Dimitrie Cantemir și filosofia religiei. De la creștinism la islamism și retur*, în *Dimitrie Cantemir: Fürst der Moldau, Gelehrter, Akteur der europäischen Kulturgeschichte*. Ed. Bochmann Klaus, Dumbrava Vasile, Leipziger Universitätsverlag, 2008, pp. 124-140.

Marelui Mucenic Dimitrie din Tesalonic¹² (cca 280-311) reprezintă un adevărat model de adâncă trăire creștină pentru autor și pentru orice om care s-a dăruit Bisericii lui Hristos.

Prin investigațiile noastre am încercat să identificăm sursele directe sau indirecte din care s-a inspirat sau de la care a pornit Dimitrie Cantemir în expunerea muceniei Sfântului Dimitrie și ce l-a determinat pe autor să dedice un panegiric anume acestui sfânt. Aceleași cercetări ne-au permis să admitem cu o bună doză de încredere că, de-a lungul anilor, Dimitrie Cantemir a avut ocazia să studieze din mai multe praxiuri, paterice, culegeri de omilii și acatiste, variante și redacțiuni ale „jitiiei Sfântului Dimitrie” care circulau în epoca bizantină și în cea postbizantină în limbile greacă, latină, slavonă, apoi și română. Din cele ce am reușit să întrevădem din aceste *vieți* ale Marelui Mucenic Dimitrie,

¹² Sfântul Dimitrie a trăit și a suferit în numele credinței în Biserica lui Iisus Hristos în epoca marilor persecuții anticeștine din partea autorităților imperiale romane. Potrivit tradiției, Sfântul Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir s-a născut într-o familie de nobili creștini, pe timpul împăratului roman Dioclețian (284-305). Refuzând să participe la ceremoniile păgâne, a atras asupra sa mânia administratorului provinciei și a fost persecutat pentru credință. Vezi, de exemplu: *Acatistul și Viața Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, Acatistul și Viața Sfântului Mare Mucenic Dimitrie*, Editura Agapis, București, 1933, pp. 42-52; *Sfântul Slăvitul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir*, în *Curierul Ortodox*, Chișinău, 1996, nr. 20 (27), p. 1; Preda E., *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, București, 2000, p. 75.

cea ce a reușit să prezinte Dimitrie Cantemir în cuvântul său panegiricesc poate fi calificat drept o scriere întru totul originală, prin care aduce o contribuție aparte în opera teologică românească. Afirmăm aceasta deoarece, examinând o serie de scrieri mai vechi și mai noi despre Sfântul Mare Mucenic Dimitrie din Tesalonic și comparându-le cu *Panegiricul* lui Dimitrie Cantemir, observăm o diferență izbitoare de conținut. Astfel, dacă în „jitiile” mai ample dedicate Sfântului Dimitrie se aduc mai cu seamă date biografice și se descriu minunile întâmplate la moaștele martirului, apoi în *Panegiricul* lui Dimitrie Cantemir în centrul atenției se află suferințele și mucenicia sa în numele credinței întru Hristos, martiriul propriu-zis al sfântului, fapt care ne îndeamnă să concluzionăm că fostul principe moldovean a reușit să alcătuiască o lucrare teologică autentică.

Cercetătorii operei lui Dimitrie Cantemir cunosc de mai multă vreme că fostul domn moldovean, după stabilirea sa în Rusia (1711), a căutat treptat să se integreze în înalta societate din anturajul lui Petru cel Mare și totodată, pe diferite căi, între care demersuri și aluzii, a încercat să-l determine pe țar să întreprindă o nouă campanie spre sud-estul Europei contra otomanilor, în urma